

Podręcznik czy nauczanie bezpodręcznikowe?

Nauka nigdy nie wyczerpuje umysłu

(Leonardo da Vinci)

Wybór podręczników powinien nastąpić zgodnie z art. 22aa i 22ab ustawy o systemie oświaty. W myśl tych przepisów nauczyciel może zdecydować o realizacji programu nauczania: z zastosowaniem podręcznika, materiału edukacyjnego, materiału ćwiczeniowego lub bez zastosowania podręcznika lub tychże materiałów.

W przypadku kiedy nauczyciele zdecydują się realizować program nauczania z zastosowaniem podręcznika, materiału edukacyjnego lub ćwiczeniowego, przedstawiają dyrektorowi szkoły propozycję jednego podręcznika, materiału edukacyjnego lub ćwiczeniowego do danych zajęć edukacyjnych.

Zespoły nauczycieli mogą przedstawić dyrektorowi szkoły propozycję więcej niż jednego podręcznika lub materiału edukacyjnego:

- do danego **języka obcego** nowożytnego w danej klasie, biorąc pod uwagę **poziomy nauczania języków** obcych nowożytnych - w przypadku klas IV-VIII szkoły podstawowej i **szkoły ponadpodstawowej**,
- do danych zajęć edukacyjnych w danej klasie, biorąc pod uwagę zakres kształcenia: **podstawowy lub rozszerzony**, ustalony w podstawie programowej kształcenia ogólnego - w przypadku **szkoły ponadpodstawowej**,
- do danych zajęć edukacyjnych w danej klasie z zakresu kształcenia w zawodzie - w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe;
- w przypadku uczniów niepełnosprawnych objętych kształceniem specjalnym.

Co należy wziąć pod uwagę wybierając podręcznik? Małgorzata Taraszkiewicz, psycholog edukacyjny, neurometodyk, autorka i współautorka ponad 40 poradników edukacyjnych, proponuje cztery kryteria wyboru podręcznika :

- **Ładny** – estetyczny dla oka, z czytelną czcionką, przyjaznymi barwami – w końcu pracujemy z nim cały rok lub nawet dłużej;
- **Praktyczny** – to dla ucznia łatwy do zapakowania, w poręcznym formacie, może podzielony na części; dla nauczyciela z materiałami pomagającymi przygotować się do lekcji;
- **Mądry** – oferujący określoną, wartościową wizję świata, uczący samodzielnego myślenia, analizowania, wnioskowania; w języku dostępnym dla ucznia, ale też zachęcający do rozwoju zainteresowań, zaciekawiający formą i treścią;
- **Dostępny** – zarówno pod względem finansowym (cena!), jak i fizycznym w pobliskiej księgarni.

Krystyna Budzianowska, autorka artykułów z zakresu metodyki, ewaluacji pracy szkoły, skutecznych metod wychowawczych, w opracowaniu *Jak wybrać podręcznik* wskazuje na następujące jego funkcje:

- **Informacyjna** - dostarczanie uczniom rzetelnej podstawowej wiedzy przez słowo pisane i środki pozatekstowe; środki te szczególnie ważne są, gdy uświadomimy sobie, że adresatem podręczników jest „pokolenie Y”, dla których długi tekst staje się niezrozumiały, a znacznie lepiej przemawiają obrazy, kolory, krótkie informacje, wykresy, barwne podkreślenia, zróżnicowana czcionka itp.
- **Transformacyjna** - wdrażanie młodzieży do posługiwania się zdobytą wiedzą przez umieszczenie zadań i ćwiczeń; warto zwrócić uwagę czy prezentowane ćwiczenia dają

narzędzia do samodzielnego działania; czy dotyczą problemów i spraw przydatnych w życiu ucznia – teraz i w przyszłości;

- **Samokształceniowa** - motywowanie do poznawania także treści uzupełniających, wyjaśniających w podręczniku, rozwijanie zainteresowań, wyrabianie umiejętności i nawyków niezbędnych do samodzielnego uczenia się; wskazane wydaje się raczej umieszczanie adresów stron internetowych niż tradycyjnej literatury;
- **Badawcza** - wdrażanie do dostrzegania, formułowania i rozwiązywania problemów poprzez problemowy układ treści podręcznika, pytania i zadania, ćwiczenia inspirujące uczniów do samodzielnej pracy;
- **Autokontrolna** - utrwalanie wiedzy, sprawdzanie i ocena postępów przez pytania, zadania i ćwiczenia umieszczane pod każdym tematem bądź w formie bloków kontrolnych.

Czasami po głębszej analizie podręczników dochodzimy do wniosku, że każdy posiada zalety i wady, a jedynym dobrym wyjściem byłoby korzystanie z kilku różnych. Nie jest to jednak możliwe – zatem warto wybrać ten najlepiej znany, a skupić się na jego uzupełnianiu dodatkowymi źródłami wiedzy oraz „unowocześnieniu” go metodami pracy.

A co w przypadku kiedy nauczyciel nie zdecyduje na nauczanie z zastosowaniem podręcznika, materiału edukacyjnego lub materiału ćwiczeniowego? W takiej sytuacji mówimy o **nauczaniu bezpodręcznikowym**. Na czym to polega? Najprościej rzecz ujmując, uczniowie nie korzystają z podręczników, kart pracy, zeszytów ćwiczeń, a aktywność ucznia organizowana jest w oparciu o temat wiodący, wokół którego tworzy się sytuacje problemowe, zadania do rozwiązania. W takich sytuacjach świetnie sprawdzają się przygotowane przez nauczyciela case study (studium przypadku) czy gry dydaktyczne. Problemy- zadania stawiane przed uczniami powinny być rozwiązywane nie tylko indywidualnie, ale też w grupach lub parach.

Nauczanie bezpodręcznikowe może być realizowane nie tylko w salach lekcyjnych. Mnóstwo zadań można wykonać podczas spaceru czy wycieczki zawodoznawczej. Powinny być one ukierunkowane na konkretne działanie oraz prezentację efektów prowadzonych obserwacji.

Rezygnacja z podręczników i gotowych pakietów narzuca na nauczyciela pewne obowiązki, wymaga systematycznego, przemyślanego planowania, monitorowania wdrażanych działań, ciągłego modyfikowania, refleksyjności. Nauczyciel, który nie korzysta z gotowych pakietów, sam obmyśla przebieg dnia aktywności ucznia, planuje poszczególne bloki tematyczne, projektuje sytuacje dydaktyczne. Taka praca jest związana z ogromnym zaangażowaniem i poświęceniem znacznie większej ilości czasu na przygotowanie lekcji. Jednak przynosi wymierne efekty w postaci:

- lepszego i łatwiejszego zapamiętywania treści,
- umiejętności wykorzystywania treści w praktyce,
- uczenia się samokontroli i samooceny.

Należy pamiętać, że nauczyciel, decydując się na nauczanie bez podręcznika, kart pracy/ćwiczeń, nie rezygnuje ze słowa pisanego. Uczeń musi pracować na tekstach, musi mieć kontakt z drukiem, musi analizować tekst, dostrzegać występujące w nim zależności. Nauczyciel może samodzielnie opracować zbiór tekstów literackich wspierających realizację treści lub pracować na gotowych czytankach przygotowanych przez wydawnictwa. Wybór należy do niego.

Nauczanie bezpodręcznikowe można wprowadzać stopniowo, tzn. nie stosować go od razu „w pełnym wymiarze” lecz podczas omawiania wybranych treści, bloków tematycznych. Dzięki temu, zarówno nauczyciel jak i uczniowie, będą mogli przyzwyczać się do nowych

rozwiązań, nauczyć się pracy w sposób różny o dotychczasowego, zweryfikować czy stosowane metody są odpowiednie i efektywne.

Podsumowując- przepisy umożliwiają nauczycielom pracę bezpodręcznikową lecz to do nauczyciela należy decyzja o wyborze metody. Nie należy wyciągać wniosków o wyższości jednego sposobu nauczania nad drugim, myślę że powinno się je raczej traktować jako alternatywne, gdyż oba posiadają zarówno wady jak i zalety.

Opracowała Monika Połetek
Doradca metodyczny PCE w Lubaniu
na podstawie:

<https://edurada.pl/artykuly/jak-wybrac-podrecznik/>

<https://www.portaloswiatowy.pl/organizacja-pracy-szkoly-inne-zagadnienia/zasady-wyboru-programow-nauczania-i-podrecznikow-z-listy-men--15591.html>

Nauczanie bezpodręcznikowe- działanie warte trudu, K. Dąbek, ORE